

DIRECȚII DE EFICIENTIZARE A PROCESULUI DE FORMARE A CADRELOR DIDACTICE PRIN VALORIFICAREA LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE

*Diana Donoagă, asistent universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

DIRECTIONS FOR STREAMLINING THE TEACHER TRAINING PROCESS BY VALUING THE FREEDOM OF EXPRESSION

*Diana Donoagă, Asst. Univ.,
„Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCHID:0000-0003-1114-116X
donoaga.diana@upsc.md*

CZU: 37.091.27

DOI: 10.46727/c.v3.24-25-03-2023.p250-254

Abstract. With consistency and determination, we stress the crucial role of teachers and the need to provide them with good training, and the Republic of Moldova cannot ignore this appeal and this obligation. The article aims to develop priority guidelines, imposed by the need to promote the principle of freedom in education and respect for professional autonomy in a liberal-democratic community. The study offers in this respect, some ways to streamline the process of teacher training by capitalizing on the freedom of expression.

Keywords: teacher improvement, freedom of expression, academic community, creativity, responsibility, sensitive topic.

Există un consens în rândul majorității profesorilor și cercetătorilor din domeniul educației precum că studiul subiectelor sensibile din punct de vedere social poate contribui în mod semnificativ la dezvoltarea socială, intelectuală și emoțională a tinerilor. Cu toate acestea, realitățile actuale îi fac pe profesori să se teamă de acțiuni disciplinare, atunci când alegerile lor pedagogice sunt percepute ca pe o invitație de a critica/interpreta punctele de vedere ale elevilor, ale familiilor lor, ale administratorilor școlilor sau ale altor membri ai comunității academice. Libertatea de exprimare, religia, dezbateră... Cum sunt pregătiți profesorii pentru a aborda aceste subiecte în clasă? Care sunt limitele exercitării de către profesori a libertății de exprimare?

În speță, devine necesar să ghidăm și formăm profesorii în practica lor profesională, ajutându-i să înțeleagă contextul care încadrează domeniul de aplicare și limitele libertății de exprimare în clasă.

Trebuie să recunoaștem că în formarea profesională a cadrelor didactice există foarte puțin spațiu rezervat dezbaterii, abordării problemelor religioase și libertății de exprimare. Drept urmare, profesorii sunt neajutorați în fața elevilor, iar mulți dintre ei nu sunt în stare să răspundă remarcilor acestora, fie pentru că există o lipsă de cunoștințe în această privință, fie pentru că nu sunt suficient de bine pregătiți.

Pornind de la adevărul indubitabil precum că acțiunea, dezvoltarea și progresul sunt absolut esențiale educației, constatăm că prin intermediul modulelor de formare se contribuie la realizarea progreselor educaționale și valorificarea noilor conținuturi educaționale. În acest context, considerăm oportună pregătirea continuă și atentă a profesorilor, în vederea adaptării la provocările sociale și epistemice, pentru un învățământ calitativ bazat pe principiul libertății, care ar permite cadrelor didactice să devină inovatori și cercetători în domeniul educației, liberi

în acest sens și nu doar simpli realizatori ai planului de învățământ. [6] Iar acest deziderat poate fi posibil, dacă se va folosi o strategie optimă de răspuns la nevoile individuale de dezvoltare profesională. Este necesară o strategie de formare eficientă care să solicite mai întâi de toate reflecția profesorilor asupra practicilor personale și să ofere module și abordări de formare bazate pe edificarea unei noi identități personale și profesionale.

Strategia de dezvoltare a libertății academice a personalului didactic presupune, de asemenea, adaptarea competențelor dobândite la cerințele noilor modele conceptuale educaționale pentru asigurarea unei bune pregătiri psihopedagogice conform noilor tendințe ale educației. Aceste demersuri converg spre conceperea procesului de formare a cadrelor didactice, având la bază principiul libertății, scopul fiind, de fapt, eficientizarea metodelor de creștere a calității serviciilor educaționale, având ca finalitate crearea condițiilor ideale pentru realizarea cu succes al actului didactic. Prin avantajarea celor două laturi ale libertății academice, cea individuală și cea instituțională, se vor crea premisele necesare promovării principiului libertății în actul educativ și garantarea unei atmosfere favorabile prin sporirea valorilor umanismului și adaptabilitatea programelor de formare etc.

Cum concepem noi aplicarea strategiei dezvoltării libertății academice în procesul de formare profesională a cadrelor didactice? Mai întâi de toate, prin elaborarea suporturilor teoretice și metodologice în acord cu standardele psihopedagogice, ținând cont de evoluția perpetuă a societății democratice, în scopul reconsiderării libertății academice. Se va impune analiza surselor conceptuale din literatura de specialitate referitoare la educația pentru libertate și pedagogia libertății, iar sintetizarea aspectelor teoretice va permite:

- constatarea condițiilor generale și a factorilor individuali care influențează nivelul de libertate academică a cadrelor didactice;
- investigarea percepției cadrelor didactice cu privire la rolul și eficiența libertății în actul educativ;
- recunoașterea punctelor de sprijin cu rol ameliorativ și organizatoric, pentru dezvoltarea libertății academice.

Totodată, considerăm necesară formarea unor **echipe de profesioniști responsabili** de intervenția în instituțiile de învățământ, în cazul atacurilor asupra libertății de exprimare. Ulterior, pe parcursul anului academic ar putea fi organizate **zile de formări tematice**, deschise unui public de voluntari. Concret, se va propune cadrelor didactice implicate în aceste sesiuni cercetarea situațiilor jenante întâlnite în realitatea academică, spre exemplu: refuzul de a studia un text literar, o operă de artă legată de fapte religioase. [2, p.52] După cum am menționat în cercetarea noastră anterioară, „*abordarea critică a libertății de exprimare a profesorilor în clasă*” [4]. Am putea lua aici în calcul, *utilizarea cărților din seria „Harry Potter” ca parte a unui curs despre arta limbajului pentru a ilustra genul literar fantastic. Cărțile „Harry Potter” ar putea fi percepute în mod rezonabil nepotrivite pentru elevi, deoarece ele conțin mai multe scene violente iar profesorii care le folosesc ar putea fi expuși criticilor din partea părinților care cred că ele promovează păgânismul și vrăjitoria. În cazul în care acest conținut ar face parte dintr-un modul de predare ce cuprinde diferite categorii de literatură pentru copii sau o temă prescrisă în curriculum-ul oficial, am putea invoca principiul conformității cu programa școlară, pentru a explica părinților legitimitatea utilizării acestor cărți și pentru a justifica alegerea profesorului de a le folosi ca material didactic. Având în vedere curriculum-ul și contextul pedagogic, reiese că utilizarea acestor cărți este clar legitimă, deoarece urmărește următorul obiectiv educațional: dezvoltarea unei bune înțelegeri a caracteristicilor genului literar fantastic.* [4, p.9]

Având profunda convingere că formarea la locul de muncă permite profesorilor să-și actualizeze cunoștințele, găsim, astfel, de sesiuni academice absolut necesare cadrelor didactice,

pentru cunoașterea mijloacelor pe care le au la dispoziție în lupta cu cei ce contestă exercitarea profesiei lor. Pregătirea este atât de necesară astăzi din cauza frecvenței situațiilor jenante în mediul academic, care sunt din ce în ce mai exagerate pentru cadrele didactice implicate. Într-adevăr, ne întrebăm cât de adecvat ar trebui să abordăm un elev care nu dorește să-și îndepărteze de pe ținută simbolul religios ostentativ? Cadrele didactice au nevoie să fie ghidate în astfel de contexte, iar strategia de dezvoltare a libertății academice a personalului didactic urmărește punerea la dispoziție a **vademecumului libertății**, care să ofere răspunsuri juridice și scenarii de acțiune precise echipelor educaționale.

Referindu-ne la aceasta și prin încurajarea colaborării se va crea modalitatea de a obișnui comunitatea academică să reflecteze în direcția valorilor democratice. În sălile de clasă, profesorii nu sunt întotdeauna conștienți de mizele politice pe care le au ei astăzi, mai exact, de misiunea de a forma cetățeni liberi, capabili să gândească pentru ei înșiși, iar acest lucru este fatal, ne punem singuri cătușe, uităm că democrația se bazează pe controverse, pe diversitate și libertate de expresie. Dacă tot mai mulți dintre intelectuali se abat de la valori, se tem să-și expună deschis părerea, societatea va intra într-o letargie completă. [6] Astfel, societatea își va autoanula principalul drept fundamental al democrației: libertatea de exprimare chiar și a unor păreri sensibile sau incomode.

Ne întrebăm din nou: există oare limite ale libertății de exprimare? Putem spune totul și chiar orice oricui? Blasfemie religioasă, defăimare, insulte rasiste, teorii delirante, umor negru... Există multiple circumstanțe în care se face trimitere la drepturile omului și la libertatea de exprimare într-o comunitate democratică. Libertatea de exprimare se pretează unor utilizări complexe, uneori paradoxale: dintr-un instrument de rezistență la putere, se poate transforma într-un instrument de încălcare al legii sau chiar poate exercita o formă de violență simbolică sau ofensă. Cum am putea găsi echilibrul dintre libertate și etică? Pentru a înțelege și a dezlega problemele unei dezbateri care este atât atemporală, cât și contemporană, propunem o selecție de abordări filosofice a libertății de exprimare.

„Libertatea de gândire este absolută, iar libertatea de exprimare trebuie să fie aproape la fel de absolută (dar nu chiar), toată lumea gândește așa cum vrea, iar libertatea de gândire este un drept natural și inalienabil, spune Spinoza în capitolul XX al Tratatului Teologic-Politic (1672). „Chiar dacă puterea politică și-ar dori să exercite un control asupra conștiinței individului, acesta ar rămâne în afara autorității sale”. [1, p.31] Dacă toată lumea este liberă să gândească așa cum consideră de cuviință – și, prin urmare, dacă trebuie să apărăm libertatea de gândire – înseamnă că individul se poate exprima liber, adică să-și expună ideile? Întrebarea este cu atât mai delicată cu cât, după cum observă Spinoza, „ființa umană se află în dificultate atunci când trebuie să se abțină să zică ceea ce gândește”. Potrivit filosofului, „oricine poate, în deplină libertate, să vorbească și să judece, cu condiția să-și apere opinia numai prin rațiune; nu prin viclenie, mânie sau ură, nici cu intenția de a interveni în funcționarea unui stat”. [ibidem, p.39] Într-adevăr, explică Socrate, unele opinii revoluționare sau care incită la ură nu sunt simple opinii în măsura în care implică acțiuni reale care ar duce la o încălcare a pactului social. Astfel de opinii, care fac mai mult parte din libertatea noastră de acțiune (limitată, din cauza pactului social) decât din libertatea noastră de gândire (nelimitată, deoarece face parte din dreptul natural), sunt, prin urmare, condamnabile.

În *On Freedom* (1859), filosoful englez John Stuart Mill pledează împotriva oricărei forme de constrângere care ar impune limite dăunătoare libertății de exprimare. *„Interzicerea opiniilor, menționează filosoful, nu ar putea face decât rău tuturor; nu numai celor care nu s-ar putea exprima liber, ci și tuturor celor care ar fi privați de cunoașterea pozițiilor celor care ar fi obligați să păstreze tăcerea”. [ibidem, p.42] Mill consideră că fiecare opinie individuală este un bun prețios nu atât pentru cel care o exprimă, cât pentru comunitate în general: „Opiniile nu aparțin nimănui și sunt un bun comun, astfel încât ceea ce este deosebit de dău-*

nător încât necesită impunerea tăcerii sau cenzurii echivalează cu furtul umanității”. Iar cei care greșesc sunt cei care obțin cel mai mare beneficiu din opinii, explică Mill, inclusiv din opiniile eronate, pentru că, subliniază el, „dacă opinia este corectă, ei sunt privați de posibilitatea de a face schimb de erori în scopul găsirii adevărului”. [ibidem, p.45] Constatăm că nu contează dacă o opinie este adevărată sau falsă: în orice caz, este o binecuvântare care nu dăunează nimănui.

Părintele filozofiei utilitariste vine cu o nouă perspectivă asupra conceptului de libertate când spune: „*Libertatea ta se termină acolo unde începe libertatea celui alt!*” [ibidem, p.33] Mill este convins că libertatea de exprimare constituie o măsură absolut obligatorie în contextul dezvoltării intelectuale și sociale. Filosoful consideră utile chiar și opiniile greșite, mai întâi, pentru că oamenii abandonează mai ușor părerile greșite într-o dezbatere și, apoi, pentru că tezele corecte vor fi mereu preluate și reafirmate. Prin urmare, *cenzurarea unor opinii (atât timp cât ele nu lezează libertatea și integritatea altora) nu face decât să blocheze progresul intelectual și social și, mai mult, crește agresivitatea în dialog. Soluția ar fi ca, în limita respectării libertății celui alt, toate opiniile să poată fi expuse, doar așa adevărul poate ieși la iveală, poate fi întărit și acceptat chiar de către cei care inițial nu erau de acord cu el.* [5]

Există riscul de a admite orbește toate opiniile, potrivit epistemologului și filosofului Karl Popper, pentru care există „*dreptul de a nu tolera intolerantul*”. În lucrarea *The Open Society and Its Enemies* (1945), autorul subliniază că „*toleranța nelimitată are consecințe fatale*”. Cum se explică un asemenea paradox? Prin faptul că o societate excesiv de tolerantă s-ar expune atacului intolerantului, până la punctul de a-i amenința pe susținătorii toleranței în sine. „*Atât timp cât este posibil să contracarăm exprimarea teoriilor intolerante prin argumente logice și să le menținem cu ajutorul opiniei publice, ar fi greșit să le interzicem*”, afirmă Popper, „*dar de îndată ce această limită este depășită și argumentele răspund violenței, atunci toleranța absolută nu mai este o virtute ci devine o slăbiciune.*” [3] Limitarea libertății de exprimare în numele libertății de exprimare în sine nu este, în cele din urmă, mai contradictorie decât celebra formulă atribuită revoluționarului francez Saint-Just: „*Nicio libertate pentru dușmanii libertății!*”

În ansamblu, răspunsurile pe care unii filosofi ajung să le adopte sunt foarte subtile, cert este că interzicerea sau cenzurarea opiniilor va bloca inevitabil progresul umanității. Totodată, făcând trimitere la expresia ilustrului Voltaire: „*Nu sunt de acord cu ceea ce spui, dar voi apăra până la moarte dreptul tau de a o spune!*”, considerăm elaborarea unui nou set de programe și bune practici bazate pe integrarea/valorificarea conceptului libertății în educație și formare personală, ca pe o condiție absolut necesară inovării în scopul schimbării modului de gândire al cadrelor didactice și al stilului lor de lucru. Procesul de formare a cadrelor didactice constituie o finalitate de prim ordin al demersului educațional, iar implementarea strategiei dezvoltării libertății academice ar duce la creșterea semnificativă a calității furnizării serviciilor educaționale și îmbunătățirea sistemului național de educație. Revizuirea formării cadrelor didactice ar trebui să constituie unul dintre proiectele naționale majore. În Republica Moldova, ca și în restul Europei și în lume, este una dintre pârgghiile esențiale, dacă nu chiar majore, pentru a face școala mai eficientă și mai echitabilă; pentru că anume în aplicarea ambițiilor naționale, la nivel local și regional, sunt definite așteptările și nevoile, misiunile și responsabilitățile, evaluările și formările.

BIBLIOGRAFIE

1. WEISCHEDEL W., Pe scara din dos a filosofiei - 34 de Mari filosofi în viața de zi cu zi și în gândire. București: Editura Humanitas, 2012, p.p 31-45 ISBN 978-973-50-3108-4.
2. WESTHEIMER J., What kind of citizen? Educating our children for the common good. Teachers College Press, 2015, 52 p. ISBN 0807756350.
3. DONNELLY C., What price harmony? Teachers' methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland. *Educational research*, 46(1), 2004. Pe: <https://doi.org/10.1080/0013188042000178782> (vizitat 22.01.2023).
4. DONOAGĂ, Diana. Abordarea critică a libertății de exprimare a profesorilor în clasă. In: *Revista Didactica Pro..., revistă de teorie și practică educațională*, 2023, nr. 1(137), pp. 7-11. ISSN 1810-6455. DOI: 10.5281/zenodo.7664424 Pe: https://ibn.idsi.md/en/vizualizare_articol/175195(vizitat 21.02.2023).
5. Pe:<https://www.ziarpiatraneamt.ro/voi-lupta-pana-la-ultima-mea-picatura-de-sange-ca-sa-ai-dreptul-sa-nu-fii-de-acord-cu-mine> (vizitat 11.02.2023).
6. Gunatilleke, G. Justifying Limitations on the Freedom of Expression. *Hum Rights Rev* 22, 91–108 (2021). Pe: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-020-00608-8> (vizitat 11.02.2023).